

Seksuele moraal en jonge zedendaders: worden grenzen steeds vager?

Marianne Jonker, Yuri Ohlrichs

Rutgers Nisso Groep, Utrecht

Samenvatting

Dit artikel gaat over de achtergronden en motieven van jongens die voor het eerst zijn opgepakt voor een seksueel delict en die door Justitie zijn veroordeeld tot het volgen van een leerstraf seksualiteit. Deze leerstraffen voor jeugdige zedendelinquenten worden, sinds 1985, uitgevoerd door de Rutgers Nisso Groep. Ons doel is te beschrijven of er bij deze selecte groep jongeren sprake is van een verandering in het seksuele gedrag en de seksuele normen. Heeft de veronderstelde seksualisering van de maatschappij invloed op potentiële jonge zedendaders? We beschrijven onze indrukken (en die van collega-trainers) vanuit de praktijk van de leerstraffen en vergelijken de motieven van huidige jonge zedendaders met die van 10 jaar geleden.

Onderzoekers van de seksuele moraal van jongeren constateren dat wensen en grenzen tijdens (seksueel) contact onvoldoende worden duidelijk gemaakt. Bij de meerderheid van de jongeren verloopt het goed, maar vooral jonge meisjes en laag opgeleide jongeren vormen kwetsbare groepen. Bovendien is de omgeving waarin jongeren opgroeien het laatste decennium sterk veranderd, evenals de manier waarop jongeren contact met elkaar onderhouden (via MSN en sms).

Trainers van de leerstraffen signaleren dat in de afgelopen 10 jaar de invloed van de - geseksualiseerde - media en nieuwe communicatievormen op het gedrag van jeugdige zedendaders is toegenomen. Jeugdige zedendelinquenten beseffen vaak nauwelijks dat hun gedrag strafbaar is. Vooral de straatcultuur of heersende groepsnorm en mediabeelden, zoals porno (via internet), kleuren de houding van jongeaders. Velen van hen hebben een eenzijdig seksueel en relationeel referentiekader mede doordat er in het gezin (en school) meestal niet of ineffectief wordt gepraat over seksualiteit. Zij hebben vaker misvattingen en stereotiepe mannelijke opvattingen over seks, meisjes en vrouwen. Ook blijkt uit de praktijk van de leerstraffen dat de meeste zedendelicten niet primair worden gepleegd vanuit seksuele motieven, maar binnen een sociale context plaatsvinden waarbij sprake is van (inadequate) interactie met het slachtoffer of groepsdruk.

Seksueel grensoverschrijdend gedrag komt veel vuldig voor onder jongeren. Achttien procent van de meisjes en 4% van de jongens tussen de 12 en 25 jaar heeft seksuele dwang ervaren en 4.4% van de jongens en 1.1% van de meisjes (12-25 jaar) geeft aan ooit zelf seksuele dwang te hebben toegepast (de Graaf, Meijer, Poelman & Vanwesenbeeck, 2005). Bij een uitgebreidere bevraging onder 14 tot 18 jarige jongeren zegt zelfs 37% van de jongens en 19% van de meisjes ooit seksueel grensoverschrijdend te zijn geweest jegens een leeftijdgenoot (de Bruijn, Burrie &

van Wel, 2006). Een deel van de jongeren die over de schreef gaat, komt in contact met politie wegens het plegen van een seksueel delict.

Sommige jongens krijgen vanwege hun seksueel grensoverschrijdend gedrag door Justitie een leerstraf seksualiteit opgelegd. Het gaat hier voor een groot deel om relatief normaal functionerende jongens met weinig opvallende kenmerken. Hoe komt het dat zij zich schuldig maken aan een zedendelict? Hebben ze gerichte motieven en zijn deze anders dan die van daders die 10 jaar geleden een delict plegen? Zo ja, kunnen we dan uit onze contacten met jongens in de leerstraf aangeven hoe deze zijn veranderd? Is er in dit verband iets te zeggen over de invloed van de veronderstelde seksualisering in de maatschappij op potentiële jonge zedendaders? In dit artikel beschrijven we onze indrukken vanuit onze ervaring met jonge zedendaders in de leerstraf seksualiteit van de Rutgers Nisso Groep. We proberen hierbij antwoord te geven of er

Marianne Jonker, unitmanager jeugd- en zedenprojecten. Rutgers Nisso Groep, Utrecht
 Postbus 9022, 3506 GA Utrecht. T: 030-2313431; F: 030-2319387;
 E: m.jonker@rng.nl
 Yuri Ohlrichs, consultant, seksuoloog NVVS VPO, Rutgers Nisso Groep, Utrecht.

Ontvangen: 16 april 2009; Geaccepteerd: 9 mei 2009

bij deze selecte groep sprake is van een verschuiving in de seksuele moraal. Hiertoe vergelijken we de normen en waarden van jongens in de leerstraf met die van de daders die 10 jaar geleden werden begeleid.

Leerstraffen voor jeugdige zedendelinquenten van 12 tot 18 jaar

De leerstraf seksualiteit is in opdracht van het Ministerie van Justitie door de Rutgers Nisso Groep ontwikkeld als alternatieve sanctie voor jeugdige zedendelinquenten en wordt sinds 1985 uitgevoerd. Bij de veroordeling van een jeugdige zedendelinquent kan de Kinderrechter of Officier van Justitie besluiten tot een bepaald aantal strafuren in het kader van taakstraffen (leer- of werkstraf). De rechter of officier baseert de definitieve strafoplegging op het strafadvies dat de Raad voor de Kinderbescherming hem geeft, bijvoorbeeld een leerstraf seksualiteit. Het voornaamste doel van de leerstraf is jongens inzicht te geven in hun seksueel grensoverschrijdend gedrag en in de manier waarop dit gedrag tot stand komt, en hen handvatten te geven om toekomstig delictgedrag te vermijden. Ouders en opvoeders worden bij de leerstraf betrokken door hen uit te nodigen bij het begin- en eindgesprek en soms wordt een huisbezoek afgelegd. In de leerstraf volgen jeugdige zedendelinquenten een individueel of een groepstraject van 10 à 12 trainingsbijeenkomsten.

De leerstraf seksualiteit is bedoeld voor een specifieke groep jeugdige zedendelinquenten van 12 tot 18 jaar, waarbij het slachtoffer in principe ongeveer dezelfde leeftijd heeft als de dader (de zogeheten leeftijdsgenootmisbruiker). Omdat preventie in een vroeg stadium het meest effectief is, is de leerstraf gericht op 'first offenders', namelijk jongens die voor het eerst zijn opgepakt voor een seksueel delict. Er mag bij deze plegers geen sprake zijn van ernstige psychische problematiek of ernstige gedragsproblematiek, omdat deze problematiek een indicatie is voor (langer durende) behandeling.

Type delict

De jongens in de leerstraf hebben licht tot matig ernstige zedendelicten gepleegd. In 70% van de zedendelicten in de leerstraffen gaat het om aanranding, bijvoorbeeld om het aanraken van borsten, billen of geslachtsdelen. In bijna 18% betreft het delict een verkrachting. Verkrachting betekent hier alle vormen van ongewenst seksueel binnendringen van het lichaam. Het gaat dus niet alleen om gedwongen geslachtsverkeer, maar ook het vaginaal, anaal en oraal binnendringen van het lichaam met bijvoorbeeld vingers, tong of voorwerp. Een voorbeeld hiervan is een afgedwon-

gen tongzoen, maar ook het overhalen of dwingen tot orale bevrediging ergens achter op het schoolplein. Daders van zulke ernstige delicten krijgen naast de leerstraf nog andere sancties opgelegd, zoals jeugdetentie. In de overige 12% gaat het om andere delicten, zoals het niet ingrijpen als men getuige is van een zedendelict of het plegen van schennis van de eerbearheid. Bij schennisplegers kan sprake zijn van uitdagend impulsief grensoverschrijdend gedrag of van een afwijkende seksuele ontwikkeling. In het laatste geval is een intensiever therapeutisch aanbod geïndiceerd.

Achtergronden deelnemers leerstraf seksualiteit

Uit de registratiegegevens van de Rutgers Nisso Groep van deelnemers (periode 1997-2007, $n = 788$) blijkt dat de gemiddelde leeftijd van de jongens ten tijde van de delictpleging 15 jaar is. De grote meerderheid (83%) is laag opgeleid (VMBO of lager) en ruim de helft van de deelnemers (55%) heeft een allochtone achtergrond. Het merendeel van de jongens (87%) heeft een inadequate kijk op seksualiteit. Het slachtoffer is in meerderheid een leeftijdsgenoot van de dader (74%). In toenemende mate zijn slachtoffers een bekende (leeftijdsgenoot) van de dader, zoals een klas- of buurtgenootje (1997-2003: 39%, 2004-2006: 71%).

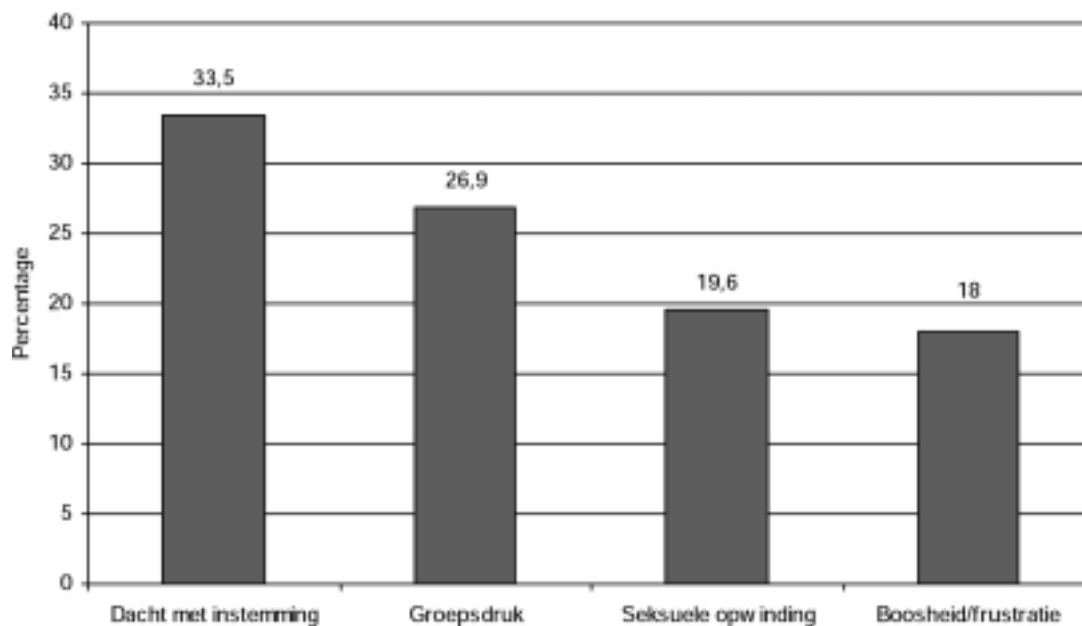
Motieven

Delicten worden meestal niet gepleegd vanuit seksuele motieven, maar meer in een context van interactie met het slachtoffer. De daders hebben vaak geen besef van het machtsverschil tussen hen en de slachtoffers, waardoor grenzen konden worden overschreden. "Ik dacht dat zij het zelf wilde" of groepsdruk (anderen doen 't ook) zijn meest genoemde redenen van jonge zedendaders in de leerstraffen (Höing, Jonker, & van Berlo, 2007). Een veertienjarige jongen, bijvoorbeeld, had een leerstraf gekregen omdat hij zijn eerste vriendinnetje wilde zoenen tegen haar zin. Hij deed dit in de gang van de school, om zijn vriendjes te laten zien dat hij toch echt verkering had. Het meisje wilde niet in het openbaar zoenen met haar vriendje en stribbelde tegen. Doordat hij haar toch een korte, zij het ongewenste, tongzoen had gegeven, werd de jongen veroordeeld tot een leerstraf.

Mogelijke contextuele risicofactoren

Jeugdige zedendelinquenten beseffen vaak nauwelijks dat hun gedrag strafbaar is. Dit heeft niet alleen te maken met cognitieve vervormingen en het bagatelliseren van het delict, maar mogelijk ook met veranderende maatschappelijke normen. Hoewel een methodologisch goed uitgevoerd onderzoek naar de beleving

Meest genoemde redenen voor het misdrijf

van seksualiteit door jongeren nog moet plaatsvinden, zijn er aanwijzingen dat er sprake is van een verschuiving.

Uit onderzoek (de Graaf, et al., 2005; APA, 2007) blijkt dat de omgeving van jongeren, het seksueel gedrag van jongeren en hun normen en waarden zijn veranderd in het afgelopen decennium. Jongeren zijn seksueel actiever dan 10 jaar geleden, en hebben meer losse sekscontacten. Verder keuren meer jongeren "losse seks" goed en lijken ze orale seks niet zonder meer te beschouwen als seksueel contact. Deze veranderingen hoeven op zich geen negatieve invloed te hebben op de seksuele ontwikkeling van jongeren.

De manier van onderling communiceren tussen jongeren vormt een relatief nieuwe risicofactor. De huidige generatie jongeren maakt massaal gebruik van internet en mobiele telefonie om met elkaar te communiceren. Voor veel jongeren is dit een positieve ontwikkeling. Zij vinden het leuk om via MSN en sms te flirten en te experimenteren en durven hierbij vrijer met elkaar om te gaan. Door het gebruik van deze nieuwe media is de onderlinge communicatie tussen jongeren steeds meer geseksualiseerd. Contacten kunnen immers anoniem en vluchtig plaatsvinden hetgeen veelal drempelverlagend werkt. De anonimiteit lijkt meer (schijn)veiligheid te bieden ten opzichte van face-to-face contact (Pardoën & Pijpers, 2006; de Graaf & Vanwesenbeeck, 2006). Het internet heeft seksuele afbeeldingen en pornofilms veel makkelijker toegankelijk gemaakt, waardoor jongeren er in de beslotenheid van hun eigen kamer makkelijker naar kunnen

kijken. Met als gevolg dat porno en het bijbehorende jargon tot hun algemeen referentiekader is gaan behoren. Ook is het mogelijk dat jongeren al een (virtuele) relatie krijgen, zonder dat ze elkaar ooit in het echt (*in real life*) hebben gezien. Door met elkaar te chatten, mailen of te praten via de webcam, vormt zich al snel een persoonlijke relatie. Dit kan verwachtingen scheppen over het (seksuele) verloop van het eerste afspraakje. De 17-jarige jongen die virtueel al drie maanden verkering had met een leeftijdgenote, was daarom onaangenaam verrast toen zij aangifte deed voor aanranding nadat hij haar borsten streelde kort na de eerste begroeting (drie zoenen op de wang). Ze hadden toch immers verkering en dan mag je elkaar toch aanraken? Ze hadden zelfs al gechat over hun seksuele ervaringen dus ben je al intiem geweest, aldus de jongen tijdens de leerstraf.

Jonge zedendaders die leeftijdsgenoten seksueel lastigvallen missen vaak een adequaat normatief referentiekader op het gebied van seksualiteit (en relaties). Daarnaast zijn deze ouders extra gevoelig voor groepsdruk. Zij hebben een gebrekkige kennis van maatschappelijk aanvaarde seksuele normen, waarden, gedrag en grenzen. Vaak blijkt dit een gevolg van ontbrekende of beperkte communicatie over seksualiteit in het gezin en op school. Voor het 'leren' omgaan met flirten, versieren en seksualiteit, zijn deze jongens meer dan anderen aangewezen op hun vrienden of externe bronnen, zoals de media. Trainers van de leerstraffen hebben de indruk dat in de afgelopen 10 jaar de - geseksualiseerde - media en de manier waarop jongeren met

elkaar communiceren meer invloed heeft gekregen op het gedrag van jongeren. Misvattingen en stereotiepe mannelijke opvattingen over seks, meisjes en vrouwen lijken vaker voor te komen. De jongens in de huidige leerstraffen denken vaker dat het slachtoffer het zelf wilde (2004: 27,9%; 2005: 33,9% en in 2006 38,5%). Kennis en opvattingen van de jongens over seks en seksueel gedrag lijken met name te worden ingekleurd door bijvoorbeeld de heersende groepsnorm in de straatcultuur en via de vaak eenzijdige seksuele beeldvorming in videoclippen en pornofilms.

Illustratief voor de beperkte ontwikkeling van een adequaat referentiekader en veranderende opvattingen bij jongeren, is een groepszedendelict uit de praktijk van de leerstraffen. Het afgelopen jaar werd een groep jongens aangemeld voor de leerstraf, die een meisje had 'overgehaald' hen oraal te bevredigen op een speelplaats. Tegen de trainer uitte één van hen zijn verbazing over de arrestatie en aangifte voor verkrachting. In zijn beleving was daar geen sprake van; het meisje had toch gelachen toen zij haar benaderden en liep toch vrijwillig mee? Bovendien was er van geslachtsgemeenschap geen sprake. En tussen de bedrijven door had hij haar gezegd dat ze best kon stoppen als ze dat wilde. Hij zou haar zelfs naar huis brengen als ze het zat was. Op de vraag waarom hij dan toch was gearresteerd, antwoordde hij dat het was omdat ze het buiten (in de openbare ruimte) met het meisje hadden gedaan. En dat was volgens hem het enige waarmee hij en zijn vrienden te ver waren gegaan.

Overeenkomsten en verschillen tussen seksuele delicten toen en nu

Er is op zich niet veel veranderd wanneer het type en de uitvoering van het zedendelict van nu en 10 jaar geleden worden vergeleken. Ook 10 jaar terug was er sprake van aanrandingen in het zwembad, 'kelderboxdelicten' of groepszedendelicten.

Wel zijn er tegenwoordig delicten waarbij de nieuwe media een rol spelen, bijvoorbeeld opnames maken van het slachtoffer en via mobiele telefoons of internet verspreiden. Ook is internet soms een onderdeel van het delictscenario. Zo begint menig (gewenst) flirtcontact via MSN of zogenaamde profielsites, waarop jongeren elkaar leren kennen aan de hand van foto's, dagboeknotities en andere persoonlijke informatie. Hooggespannen (seksuele) verwachtingen kunnen dan echter gemakkelijk leiden tot teleurstelling en soms ook seksueel grensoverschrijdend gedrag in de hand wer-

ken (zie ook de Graaf & Vanwesenbeeck, 2006).

Verder is opvallend dat er meer ontkenkende daders worden gezien. Schaamte ten opzichte van ouders of omgeving speelt hierbij een rol, maar ook het feit dat daders zich steeds minder bewust lijken te zijn van de ernst van het gepleegde delict. Veel jongens bagatelliseren en minimaliseren hun eigen rol en zijn zich er niet van bewust dat bepaalde handelingen als seksueel geweld worden geïnterpreteerd. Dit komt veel voor bij jeugdige zedendelinquenten, maar de rol van het slachtoffer lijkt hierin meer diffuus te worden. Het delict begint vaker voor beiden als 'gewenst' flirt- en uitdagend gedrag, dat uitmondt in ongewenst en seksueel grensoverschrijdend gedrag. Uit de praktijk van de leerstraffen wordt geconstateerd dat slachtoffers in toenemende mate bekende leeftijdgenoten (buurt- of klasgenoten) zijn van de daders. Seksuele delicten lijken wel meer deel uit te maken van het dagelijks contact tussen jongeren (op straat en op scholen).

Een voorbeeld ter illustratie is een 16-jarige jongen die was opgepakt na aanranding van een klasgenootje van 15. Tijdens een schoolfeest hadden ze allebei met veel plezier 'geschuurd' – dansen waarbij de jongen dicht achter het meisje staat en beiden met hun onderlijven expliciet seksuele bewegingen maken. Na afloop van het feest wilde hij haar zoenen, waarbij hij haar borsten en billen betastte. Het meisje deed aangifte van aanranding want meer dan zoenen wilde ze niet met hem. Tegenover de trainer van de leerstraf uitte de jongen zijn verbazing over de aangifte. Als je zo met een jongen danst en met hem zoent, geef je als meisje toch aan zin te hebben in meer! De tekst van het lied waarop ze dansten was daar ook duidelijk over en ze zong net zo hard mee als hij. In de bijbehorende videoclip eindigt het dansen ook in seks. Bovendien hadden zijn vrienden ook de indruk dat zij zin had, gezien haar gedrag op de dansvloer.

Conclusie en aanbevelingen

Concluderend kunnen we stellen dat er ten opzichte van 10 jaar geleden een verandering in seksueel gedrag en seksuele normen is te constateren bij de jongeren die wij zien in de leerstraf. Zoals geschetst, is de omgeving waarin jongeren opgroeien veranderd en ook de manier waarop jongeren contacten leggen. Deze veranderingen hoeven geen negatieve invloed te hebben op de seksuele ontwikkeling van jongeren. De meeste jongeren hebben een seksuele moraal die respectvol is naar zichzelf en anderen. Maar met name

jonge meisjes en laag opgeleide jongeren blijken kwetsbaar.

Preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag

Seksualiteit, met name de emotionele en relationele aspecten daarvan, behoeft meer aandacht in onderwijs, buurtwerk en andere relevante projecten en programma's voor jongeren. De Rutgers Nisso Groep vindt dan ook dat deze aspecten van seksuele en relationele vorming moeten worden toegevoegd aan de kern-doelen van het (bijzonder) onderwijs. Jongeren moeten niet alleen worden ondersteund in het ontwikkelen van eigen seksuele en relationele normatieve waarden, maar ook inzicht krijgen in en respect hebben voor die van anderen. Bovendien is het belangrijk dat zij inzicht krijgen in machtsverschillen in (seksueel) contact zodat ze misbruik daarvan kunnen voorkomen en weerbaar worden tegen groepsdruk. Specifieke aandacht moet gegeven worden aan communicatie over seksualiteit (seksuele interactiecompetentie), waardoor jongeren wensen en grenzen leren aangeven en (h)erkennen. Ook dienen zij te worden begeleid in het omgaan met de dominante, stereotiepe beeldvorming rond seksualiteit en genderverhoudingen, waarmee jongeren voortdurend geconfronteerd worden via ondermeer cyberseks, geseksualiseerde videoclips, porno, internet-dating en reclame. Dit alles is nodig om jongens en meiden beter in staat te stellen gefundeerde beslissingen te nemen op het gebied van seksualiteit en relaties.

Aanpak seksueel grensoverschrijdend gedrag

De gevolgen van seksueel grensoverschrijdend gedrag voor slachtoffers zijn vaak ernstig. Aanpak van dit gedrag door het in een vroeg stadium adequaat begeleiden van de dader is dan ook noodzakelijk en vermindert de kans op herhaling. Een effectieve interventie bij de hierboven beschreven doelgroep is een cognitief gedragstherapeutische aanpak, waarbij cognitieve vervormingen en denkfouten worden gecorrigeerd. Jongens moeten vaardigheden leren om hun seksuele interactiecompetentie te vergroten en om te gaan met risicosituaties, zoals groepsdruk. Door middel van psycho-educatie kan inzicht worden vergroot en kennis verbeterd over seksualiteit en seksuele gedragsregels. Aandacht voor de invloed van de veranderende omgeving (interactie met nieuwe media en onderlinge communicatie) en maatschappelijke en culturele normen en waarden rond seksualiteit en grenzen is hierbij van belang. Op deze wijze worden jongens adequaat ondersteund op het gebied van seksualiteit en relaties waarmee het risico op herhaling van

het seksueel grensoverschrijdend gedrag vermindert. Zij zijn tenslotte nog in ontwikkeling en trainers kunnen jongens in de leerstraf daarom nog iets leren.

Literatuur

- American Psychological Association, Task Force on the Sexualization of Girls (2007). *Report of the APA Task Force on the Sexualization of Girls*. Washington, DC: American Psychological Association.
- de Bruijn, P., Burrie, I., & van Wel, F., (2006). A risky boundary: Unwanted sexual behavior among youth. *Journal of Sexual Aggression*, 12, 81-96.
- de Graaf, H., (2004). Psychoseksuele ontwikkeling. In J. de Wit, G. van der Veer, & N.W. Slot (Eds.) *Psychologie van de adolescentie*, 23ste druk. Baarn: HB Uitgevers.
- de Graaf, H., Meijer, S., Poelman, J., & Vanwesenbeeck, I. (2005). *Seks onder je 25ste. Seksuele gezondheid van jongeren in Nederland anno 2005*. Delft: Eburon.
- de Graaf, H., & Vanwesenbeeck, I. (2006). 'Seks is een game'. *Gewenst en ongewenst seksueel gedrag van jongeren op internet. Conclusies*. Utrecht: Rutgers Nisso Groep.
- Höing, M., Jonker, M., & van Berlo, W., (2007). Jeugdige daders van groepszedendelicten. First offenders in de leerstraffen van de Rutgers Nisso Groep. *Tijdschrift voor Seksuologie*, 31, 126-133.
- Pardoën, J. & Pijpers, R. (2006). *Verliefd op internet. Over het internetgedrag van pubers*. SWP 2006.

Summary

Sexual morals of juvenile sex offenders: do sexual standards nowadays decay?

In a period of more than 20 years the Rutgers Nisso Group has gained much experience in the development and execution of mandatory educational programmes for juvenile sex offenders. These specific sanctions aim at reducing the risk of relapse with intensive supervision of boys who have been arrested for a sexual offence for the first time (the so-called first offenders). The purpose of this article is to describe whether attitudes towards sexuality and sexual behaviour of juvenile sex offenders have changed within the last decade. Has the so called *sexualized society* had an impact on these first offenders? The authors describe the sexual norms, values and motives expressed by first offenders that followed the mandatory educational programme of the Rutgers Nisso Group. Boys who were in the program last year are compared with boys who were supervised ten years ago. Over the last decade, trainers executing the programmes for juvenile sex offenders on behalf of the Rutgers Nisso Group have noticed that sexualized media contents and new forms of communication (e.g. MSN, chatrooms on the Internet) have a growing impact on the delinquent behaviour of juvenile sex offenders. For example, nowadays most of the boys in the programme hardly seem to realize

that they have crossed sexual boundaries. In fact, they can be quite surprised when they learn that their behaviour is considered as a sexual offence.

It is argued that street youth culture, the dominant group norms, (pornographic) media images through the internet do have an impact on the sexual norms and behaviour of young sex offenders. However, sexual motives do not seem to be the prime cause for committing sex offences. Sexual offensive behaviour by juvenile sex delinquents mostly happens within a social context characterized by (inadequate) interaction with the victim or peer (group) pressure. Thus, it is recommended that sexuality education should include social and communication aspects of (sexual) relations, focussing on diversity and positive images of, and views on, human sexuality other than those offered in the dominant media.